

تهیه و طراحی : محمد یولچی خانی

اگر این محتوا مفید بود یا اگر word این محتوا را خواستید با شماره:
« ۰۹۱۰۰۴۸۲۵۲۲ » تماس وبا واریز مبلغ دلخواه ما را یاری کنید.

درسنامه

برای آنکه رابطه ای میان دو قضیه برقرار باشد، باید جزء مشترکی میان آنها وجود داشته باشد. به عبارت دیگر لازم است موضوع یا محمول یکی قرین موضوع یا محمول دیگری باشد. به همین دلیل به این نوع از «قیاس اقترانی» می گویند.

در قیاس اقترانی، اجزای نتیجه در میان مقدمات پخش شده اند. مانند:

چهار شکل قیاس اقترانی

با بررسی قضایا می توان مشاهده کرد که در ارتباط میان دو قضیه در یک استدلال، چهار حالت زیر

(شکل اول)	(شکل دوم)	(شکل سوم)	(شکل چهارم)
الف — ب —	الف — ج —	الف — ب —	الف — ج —
(مقدمه اول)	(مقدمه دوم)		
الف — ج —	الف — ج —	الف — ج —	الف — ج —
(نتیجه)			

که در اصطلاح آنها را چهار شکل قیاس اقترانی

حد وسط

به جزء مشترک میان دو قضیه «حد وسط» می گویند.

پس از حذف کردن حد وسط، موضوع نتیجه از مقدمه اول و محمول آن از مقدمه دوم به دست می آید.

اشکال استدلال ها

۱- انگور شیرین است. شیرین همسر خسرو است. پس: انگور همسر خسرو است.

اشتراک لفظ باعث عدم تکرار حد وسط شده است.

۲- دیوار دارای موش است. موش دارای گوش است. پس: دیوار دارای گوش است.

محمول قضیه اول «دارای موش» است؛ اما موضوع قضیه دوم «موش» حد وسط عیناً تکرار نشده است.

۳- یخ از آب است. آب مایع است. پس: یخ مایع است.

محمول قضیه اول «از آب» است و موضوع قضیه دوم «آب» است بدین جهت در اینجا نیز حد وسط به صورت یکسان تکرار نشده است.

قانون نتیجه قیاس

حد وسط تنها نقش ارتباطی میان دو مقدمه استدلال دارد و در نتیجه استدلال حذف می شود.

موضوع نتیجه از مقدمه اول و محمول آن از مقدمه دوم به دست می آید.

اگر یکی از مقدمات استدلال سالبه باشد، نتیجه نیز سالبه خواهد بود.

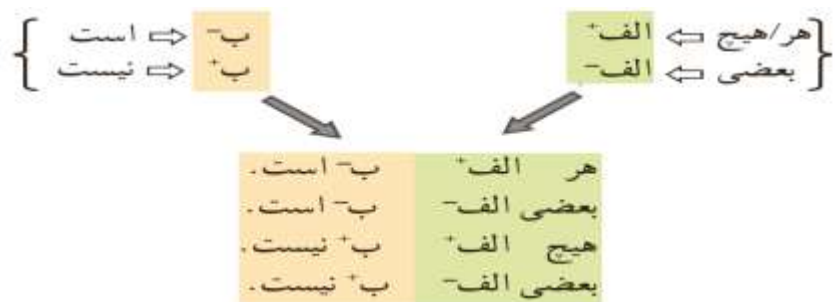
بنابراین با مشاهده مقدمات قیاس می توانیم تشخیص دهیم که نتیجه سالبه است یا موجه. اگر نتیجه قیاس از این قانون پیروی نکرده باشد، آن قیاس نامعتبر است.

دامنه مصادیق موضوع و محمول

سور قضایای کلی مشخص می کند که همه مصادیق موضوع، مورد نظر گوینده هستند .
و سور قضایای جزئی نشان میدهد که برخی از مصادیق موضوع، مورد نظر گوینده هستند.
در قضایای سالبه همه مصادیق محمول و در قضایای موجهه برخی از مصادیق محمول مورد نظر گوینده اند .

«این دو نکته ساده اساس تعیین اعتبار یک قیاس اند.»

با گذاشتن علامت مثبت (+) برای همه مصادیق و علامت منفی (-) برای برخی از مصادیق، دامنه مصادیق موضوع و محمول قضایای محصوره را مشخص می کنیم.

تذکر

در قضایای شخصیه نیز همه مصادیق موضوع (که یک فرد مشخص است) مورد نظر هستند.
لذا همواره برای موضوع قضایای شخصیه از علامت مثبت (+) استفاده می کنیم. مانند:

سقراط⁺ انسان است.
ابن سینا⁺ تاجر نیست.

محمول قضایای شخصیه (از نظر دامنه مصادیق)، از قانون محمول قضایای محصوره تبعیت می کنند.

(یعنی در قضایای موجهه، منفی و در قضایای سالبه، مثبت هستند)، مانند:

سقراط انسان⁻ است.
ابن سینا تاجر⁺ نیست.

شرایط معتبر بودن قیاس

برای آنکه قیاسی معتبر باشد، باید علاوه بر رعایت قانون نتیجه قیاس، سه شرط زیر درباره آن صادق باشد.

۱- حداقل یکی از مقدمات موجهه باشد.

۲- حد وسط حداقل در یکی از مقدمات دارای علامت مثبت باشد.

۳- هر کدام از موضوع یا محمول که در نتیجه علامت مثبت داشتند، در مقدمات نیز علامت مثبت داشته باشند.

۱- بررسی شرط نخست

برای بررسی اعتبار قیاس اقترانی، نخست شرط اول (هر دو مقدمه نباید سالبه باشند) را بررسی می‌کنیم. به مثال‌های زیر توجه کنید:

هیچ اسبی بالدار نیست.	هیچ الف ب نیست.
هیچ بالداری سم‌دار نیست.	هیچ ب ج نیست.
∴ هیچ اسبی سم‌دار نیست. (قیاس نامعتبر است)	هر دو مقدمه سالبه هستند. (قیاس نامعتبر است)

هر ب الف است.	هر الف ب است.
هر ب ج است.	هیچ ب ج نیست.

هر دو مقدمه سالبه نیستند؛ در نتیجه شرط دوم را بررسی می‌کنیم.

۲- بررسی شرط دوم

اگر هر دو مقدمه سالبه نبودند، به سراغ شرط دوم (حد وسط در هر دو مقدمه علامت منفی نداشته باشد) می‌رویم. بدین منظور دامنهٔ مصادیق حد وسط را تعیین و آنها را با علامت مثبت و منفی مشخص می‌کنیم. به مثال‌های زیر توجه کنید:

هر پرندای حیوان+ است.	هر الف ب- است.
بعضی حیوانات- آبی هستند.	بعضی ب- ج نیست.
∴ بعضی پرندگان آبی هستند. (قیاس نامعتبر است)	حد وسط در هر دو مقدمه منفی است. (قیاس نامعتبر است)

هر ب+ الف است.	هیچ ب+ الف نیست.
هیچ ج ب+ نیست.	بعضی ج ب- است.

حد وسط در هر دو مقدمه منفی نیست؛ در نتیجه شرط سوم را بررسی می‌کنیم.

۳- بررسی شرط سوم

در این مرحله، دامنهٔ مصادیق تمامی اجزای قیاس را با علامت مثبت و منفی مشخص می‌کنیم و شرط سوم (اگر موضوع یا محمول در نتیجه دارای علامت مثبت بودند، در مقدمات نیز علامت مثبت داشته باشند) را بررسی می‌کنیم:

<p>هیچ شیری پلنگ نیست. بعضی شیرها گربه‌سان‌اند.</p> <hr/> <p>∴ بعضی پلنگ‌ها گربه‌سان⁺ نیستند. (قیاس نامعتبر است)</p>	<p>بعضی ب⁻ الف⁺ نیست. هر ب⁺ ج⁻ است.</p> <hr/> <p>∴ بعضی الف⁻ ج⁺ نیست. (قیاس نامعتبر است)</p>
<p>بعضی الف⁻ ب⁺ نیست. بعضی ب⁻ ج⁻ است.</p> <hr/> <p>∴ بعضی الف⁻ ج⁻ نیست. (قیاس نامعتبر است)</p>	<p>هر ب⁺ الف⁻ است. بعضی ج⁻ ب⁺ نیست.</p> <hr/> <p>∴ بعضی الف⁻ ج⁺ نیست. (قیاس نامعتبر است)</p>

نقطه چین ها:

- ۱- در قیاس **اقترانی**، اجزای نتیجه در میان مقدمات پخش شده اند.
- ۲- به جزء مشترک میان دو قضیه «**حد وسط**» می‌گویند.
- ۳- پس از حذف کردن حد وسط، **موضوع** نتیجه از مقدمهٔ اول و **محمول** آن از مقدمهٔ دوم به دست می‌آید.
- ۴- در صورتی که از قیاسی که حد وسط در آن تکرار نشده است، نتیجه‌گیری شود، فرد دچار «**مغالطهٔ عدم تکرار حد وسط**» می‌شود.
- ۵- **حد وسط** تنها نقش ارتباطی میان دو مقدمهٔ استدلال دارد و در نتیجهٔ استدلال حذف می‌شود.
- ۶- سور قضایای **کلی** مشخص می‌کند که **همهٔ مصادیق موضوع**، مورد نظر گوینده هستند.
- ۷- سور قضایای **جزئی** نشان می‌دهد که **برخی از مصادیق موضوع**، مورد نظر گوینده هستند.

سوالات تشریحی:

- ۱- قیاس اقترانی را تعریف کنید با ذکر مثال.

برای آنکه رابطه ای میان دو قضیه برقرار باشد، باید جزء مشترکی میان آنها وجود داشته باشد. به عبارت دیگر لازم است موضوع یا محمول یکی قرین موضوع یا محمول دیگری باشد. به همین دلیل به این نوع از قیاس «قیاس اقترانی» می گویند. مثال:

هر مشهدی خراسانی است. هر خراسانی ایرانی است.

نتیجه: هر مشهدی ایرانی است

۲- حد وسط چیست؟

به جزء مشترک میان دو قضیه «حد وسط» می گویند.

۳- روش نتیجه گیری در قیای اقترانی را بنویسید.

به جزء مشترک میان دو قضیه «حد وسط» می گویند. پس از حذف کردن حد وسط، موضوع نتیجه از مقدمه اول و محمول آن از مقدمه دوم به دست می آید.

۴- چهار شکل قیاس اقترانی چگونه شکل می گیرند؟

اگر حد وسط در مقدمه اول محمول و در مقدمه دوم موضوع باشد (شکل اول) یا در هر دو مقدمه محمول باشد (شکل دوم) یا در هر دو مقدمه موضوع باشد (شکل سوم) یا در مقدمه اول موضوع و در مقدمه دوم محمول باشد (شکل چهارم)

۵- شرط اول برای نتیجه گیری از یک قیاس چیست؟

شرط اول برای نتیجه گیری از یک قیاس، تکرار حد وسط (به صورت لفظی و معنایی) است تا دو قضیه با یکدیگر ارتباط پیدا کنند.

۶- مغالطه «عدم تکرار حد وسط» را توضیح دهید.

شرط اول برای نتیجه گیری از یک قیاس، تکرار حد وسط (به صورت لفظی و معنایی) است تا دو قضیه با یکدیگر ارتباط پیدا کنند. در صورتی که از قیاسی که حد وسط در آن تکرار نشده است، نتیجه گیری شود، فرد دچار مغالطه «عدم تکرار حد وسط» میشود.

۷- قانون نتیجه قیاس را بنویسید.

حد وسط تنها نقش ارتباطی میان دو مقدمه استدلال دارد و در نتیجه استدلال حذف می شود. موضوع نتیجه از مقدمه اول و محمول آن از مقدمه دوم به دست می آید. اگر یکی از مقدمات استدلال سالبه باشد، نتیجه نیز سالبه خواهد بود بنابراین با مشاهده مقدمات قیاس می توانیم تشخیص دهیم که نتیجه سالبه است یا موجهه. اگر نتیجه قیاس از این قانون پیروی نکرده باشد، آن قیاس نامعتبر است.

۸- مصادیق موضوع قضیه تابع چه چیزی است؟

سور قضایای کلی مشخص می کند که همه مصادیق موضوع، مورد نظر گوینده هستند و سور قضایای جزئی نشان می دهد که برخی از مصادیق موضوع، مورد نظر گوینده هستند.

۹- مصادیق محمول قضیه تابع چه چیزی است؟

در قضایای سالبه همه مصادیق محمول و در قضایای موجهه برخی از مصادیق محمول

مورد نظر گوینده اند.

۱۰- اساس تعیین اعتبار یک قیاس محصوره چیست ؟

سور قضایای کلی مشخص می کند که همه مصادیق موضوع، مورد نظر گوینده هستند و سور قضایای جزئی نشان می دهد که برخی از مصادیق موضوع، مورد نظر گوینده هستند. و در قضایای سالبه همه مصادیق محمول و در قضایای موجهه برخی از مصادیق محمول. مورد نظر گوینده اند.

۱۱- اساس تعیین اعتبار یک قیاس شخصیه چیست ؟

در قضایای شخصیه نیز همه مصادیق موضوع (که یک فرد مشخص است) مورد نظر اند؛ لذا همواره برای موضوع قضایای شخصیه از علامت مثبت (+) استفاده میکنیم.

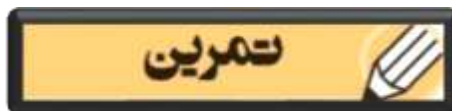
محمول قضایای شخصیه (از نظر دامنه مصادیق)، از قانون محمول قضایای محصوره تبعیت میکنند (یعنی در قضایای موجهه، منفی و در قضایای سالبه، مثبت هستند)

۱۲- شرایط معتبر بودن قیاس را بنویسید.

۱- هر دو مقدمه سالبه نباشند .

۲- حد وسط در هر دو مقدمه علامت منفی نداشته باشد .

۳- هر کدام از موضوع یا محمول که در نتیجه علامت مثبت داشتند، در مقدمات نیز علامت مثبت داشته باشند .

تمرین

شکل قیاس های زیر را مشخص کنید:

هر ب الف است	بعضی الف ب است	هر ب الف است .	بعضی الف ب است.
هیچ ب ج نیست	هیچ ج ب نیست .	هر ج ب است .	هیچ ب ج نیست .
∴ بعضی الف ج نیست	∴ بعضی الف ج نیست	∴ بعضی الف ج نیست	∴ بعضی الف ج نیست
نیست			

شکل اول

شکل چهارم

شکل دوم

شکل سوم

تمرین

علت عدم تکرار حد وسط در استدلال های زیر را بیان کنید:

۱-شاخه ها برگ دارند .دفترچه یادداشت برگ دارد؛ پس :شاخه ها دفترچه یادداشت هستند.

عدم یکسان بودن معنی حدو وسط در دومقدمه برگ در مقدمه اول به معنای برگ درخت و در مقدمه دوم به معنای برگ کاغذ است.

۲-سعدی انسان است .انسان پنج حرف دارد؛ پس سعدی پنج حرف دارد.

عدم یکسان بودن معنی حدو وسط در دومقدمه در مقدمه اول انسان به معنای مصداق انسان خارجی است اما در مقدمه دوم لفظ انسان است.

تمرین

مشخص کنید در کدام یک از استدلال های زیر قانون نتیجه قیاس رعایت نشده است.

۱-بعضی الف ب است . ۲- هر ب الف است .

هر ج ب است . هر ج ب است .

∴بعضی الف ج نیست. ∴ بعضی الف ج است.

در قیاس ۱ رعایت نشده است. زیرا در صورتی که هر دو مقدمه موجب باشند، نتیجه حتماً باید موجب باشد.

در قیاس ۲ رعایت شده است.

۳-هیچ الف ب نیست ۴- بعضی ب الف نیست.

هر ب ج است . هیچ ب ج نیست.

ت ∴ هر الف ج است . ∴ بعضی الف ج است.

در قیاس ۳ رعایت نشده است. زیرا در صورتی که اگر یکی از مقدمات استدلال سالبه باشد، نتیجه نیز باید سالبه باشد.

در قیاس ۴ رعایت نشده است. زیرا در صورتی که اگر یکی از مقدمات استدلال سالبه باشد، نتیجه نیز باید سالبه باشد. و ضمن اینکه نباید هر دو مقدمه سالبه باشند.

تمرین

دامنه مصادیق موضوع و محمول قضایای زیر را با علامت مثبت و منفی مشخص کنید:

هیچ نشخوارکننده ای گوشت خوار نیست.

(+) (+)

ارگ بم در اثر زمین لرزه آسیب دیده است.

(+) (-)

بعضی گیاهان سمی اند .بعضی شترها دوکوهانه نیستند.

(+)

(-)

هر گیاهی نیازمند شرایط خاصی است. سد لتیان بزرگ نیست

(+)

(+)

تمرین

اعتبار یا عدم اعتبار قیاس های زیر را مشخص کنید. در صورت عدم اعتبار، مشخص کنید که کدام شرط را نداشته است.

۱- هر الف ب است. هر ج ب است. ∴ هر الف ج است. =

نامعتبر

علت: حد وسط در هر دو مقدمه علامت منفی دارد

۲- هر الف ب است. بعضی ج ب است. ∴ بعضی الف ج است.

نامعتبر

علت: شرط دوم را ندارد. حد و سط در هر دو مقدمه منفی است.

۳- هر الف ب است. هیچ ج ب نیست. ∴ هیچ الف ج نیست.

معتبر است

۴- هر الف ب است. بعضی ج ب نیست. ∴ بعضی الف ج نیست.

نامعتبر

علت: شرط سوم را ندارد.

۵- بعضی الف ب است. هر ج ب است. ∴ بعضی الف ج است.

نامعتبر

علت: شرط دوم را ندارد. حد و وسط در هر دو مقدمه منفی است.

۶- بعضی الف ب است. بعضی ج ب است. ∴ بعضی الف ج است.

نامعتبر

علت: شرط دوم را ندارد. حد و وسط در هر دو مقدمه منفی است.

۷- بعضی الف ب است. هیچ ج ب نیست. ∴ بعضی الف ج نیست.

معتبر

۸- بعضی الف ب است. بعضی ج ب نیست. ∴ بعضی الف ج نیست.

نامعتبر

علت: شرط سوم را ندارد ج در نتیجه + و در مقدمه است.

۹- هیچ الف ب نیست. هر ج ب است. ∴ هیچ الف ج نیست.

معتبر

۱۰- هیچ الف ب نیست. بعضی ج ب است. ∴ بعضی الف ج نیست.

نامعتبر

علت: شرط سوم را ندارد.

۱۱- هیچ الف ب نیست. هیچ ج ب نیست. ∴ هیچ الف ج نیست.

نامعتبر

علت: هر دو مقدمه سالبه هستند.

۱۲- هیچ الف ب نیست. بعضی ج ب نیست. ∴ بعضی الف ج نیست.

نامعتبر

علت: هر دو مقدمه سالبه هستند.

۱۳- بعضی الف ب نیست. هر ج ب است. ∴ بعضی الف ج نیست.

معتبر

۱۴- بعضی الف ب نیست. بعضی ج ب است. ∴ بعضی الف ج نیست.

نامعتبر

علت: شرط سوم را ندارد

۱۵- بعضی الف ب نیست. هیچ ج ب نیست. ∴ بعضی الف ج نیست.

نامعتبر

علت: هر دو مقدمه سالبه هستند.

۱۶- بعضی الف ب نیست. بعضی ج ب نیست. ∴ بعضی الف ج نیست.

نامعتبر

علت: هر دو مقدمه سالبه هستند.

فعالیت تکمیلی

۱- دلیل نامعتبر بودن قیاس های زیر را بیان کنید:

الف) انسان از خاک است. خاک بیجان است؛ پس: انسان بی جان است.

حد وسط در دو مقدمه عیناً تکرار نشده است. محمول در مقدمه اول «از خاک» است و موضوع در مقدمه دوم «خاک» است.

ب) هیچ یک از شیرینی خورها لاغر نیستند. بعضی سیگاری ها شیرینی خور نیستند؛ پس: بعضی از سیگاری ها لاغرند.

بر اساس شرط اول اعتبار قیاس، هنگامی که هر دو مقدمه قیاس سالبه باشد، قیاس نامعتبر است.

ج) رستم شیر است. شیر در بیشه زندگی میکند؛ پس: رستم در بیشه زندگی می کند.

حد وسط عیناً تکرار نشده است. در مقدمه اول شیر به معنای «شجاع» است و در مقدمه دوم معنای «یکی از حیوانات وحشی» است.

د) برخی کاغذها سفیدند. برخی سفیدها بر ف اند؛ پس: برخی کاغذها بر ف اند.

شرط دوم اعتبار قیاس را ندارد. حد وسط (سفید) در هر دو مقدمه منفی است.

ه) هیچ کارگر زبده ای نانوا نیست. هیچ نانوایی ماهیگیر نیست؛ پس: هیچ کارگر زبده ای ماهیگیر نیست.

بر اساس شرط اول اعتبار قیاس، هنگامی که هر دو مقدمه قیاس سالبه باشد، قیاس نامعتبر است.

۲- آیا اگر جای مقدمات قیاس شکل اول را عوض کنیم و نتیجه را ثابت نگه داریم قیاس شکل اول به شکل چهارم تبدیل می شود؟ چرا

خیر؛ زیرا آنچه در نتیجه موضوع است، در مقدمه اول به کار می رود و آنچه در نتیجه محمول است، در مقدمه دوم به کار می رود؛ بنابراین با جا به جا کردن مقدمات قیاس شکل اول و ثابت نگه داشتن نتیجه، همچنان شکل اول را خواهیم داشت. برای تبدیل شدن شکل اول به چهارم، علاوه بر جابه جا کردن مقدمات، باید جای موضوع و محمول را در نتیجه عوض کرد.

۳- اعتبار قیاسهای زیر را بررسی کنید و در صورت نامعتبر بودن، دلیل آن را ذکر کنید:

۱- بعضی ب الف است. ۲- بعضی الف ب است. ۳- هیچ ب الف نیست. ۴- هر ب الف است.

هیچ ج ب نیست. بعضی ب ج است. هر ب ج است. بعضی ب ج نیست.

∴ بعضی الف ج نیست. ∴ بعضی الف ج است. ∴ هیچ الف ج نیست. ∴ بعضی الف ج نیست.

شماره ۱ معتبر است.

شماره ۲ نامعتبر است. زیرا شرط دوم را ندارد (حد وسط در هر دو مقدمه منفی است).

شماره ۳ نامعتبر است زیرا شرط سوم را ندارد (ج در نتیجه مثبت و در مقدمه منفی است).

شماره ۴ معتبر است.

۱- بعضی ب الف نیست. ۲- بعضی الف ب نیست. ۳- بعضی ب الف است. ۴- بعضی ب الف است.

هر ج ب است. هر ب ج است. هیچ ب ج نیست. بعضی ج ب است.

∴ بعضی الف ج نیست ∴ بعضی الف ج نیست ∴ بعضی الف ج نیست
است.

شماره ۱ نامعتبر است. زیرا شرط دوم را ندارد (حد وسط در هر دو مقدمه منفی است).

شماره ۲ نامعتبر است. زیرا شرط سوم را ندارد (ج در نتیجه + و در مقدمات - است).

شماره ۳ معتبر است.

شماره ۴ نامعتبر است زیرا شرط دوم را ندارد (حد وسط در هر دو مقدمه منفی است).